

Сучасні тенденції міжкультурного співробітництва у Європі

Міжкультурне співробітництво, як і політичне, економічне та науково-технологічне, – постійний істотний чинник міжнародних відносин. Тому питання міжкультурної політики є надзвичайно важливим для країн Європи в контексті інтеграційних процесів, упровадження концепції європейського громадянства й забезпечення культурної ідентичності та самобутності європейських націй. Для сучасного європейського суспільства визначальним є розв'язання таких теоретичних і практичних проблем: 1) розробка програм і стратегій міжкультурного співробітництва в умовах глобалізації та становлення інформаційного суспільства; 2) баланс між політикою загальноєвропейської ідентичності та дотриманням принципів багатокультурності, діалогу культур, цивілізацій і релігій; 3) подолання культурних і мовних бар'єрів; 4) формування механізму захисту європейського культурного та мовного простору; 5) забезпечення прав національних меншин [5].

Реалії європейського суспільства мають такі специфічні характеристики культурного поля, як багатогранність внеску інших культур і цивілізацій (мова, економіка, історія, науки, філософія й література, музика, повсякденне життя тощо); локалізація культур (регіони Європи як історичні, культурні, географічні або економічні цілісності); мовний та етнокультурний плюралізм як наслідок історичного формування європейських держав-націй; поглиблення нинішньої присутності інших культур у країнах Європи; нарешті, культурне розмаїття представницької європейської діаспори. Ці реалії потребують відповідних рішень, стратегій та програм у галузі міжкультурного співробітництва і на пан'європейському, і на національному рівнях [2].

Європейська політика міжкультурного співробітництва реалізується через стратегії, програми й проекти таких міжурядових регіональних організацій: Рада Європи (РЕ), Європейський Союз (ЄС), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Центральна європейська ініціатива (ЦЄІ), а також інших регіональних об'єднань, які розглядають і розв'язують проблеми політики в сфері міжкультурних відносин.

Найвпливовішими в Європейському регіоні є Рада Європи та Європейський Союз, що розробляють і реалізують політику європейської культурної самобутності та ідентичності націй в умовах глобалізації та міжкультурних політичних впливів [1].

Аналіз політики двостороннього міжкультурного співробітництва в рамках ЄС дає можливість визначити три традиційні європейські моделі такої співпраці, кожна з яких характеризується специфікою національних політичних стратегій Франції, Великої Британії та Німеччини.

Перша модель відтворює зовнішню політику Французької Республіки, яка системно включає міжкультурне співробітництво в практику міжнародних відносин. Культурна дипломатія Франції характеризується жорсткою централізацією та прямим державним контролем. Друга – британська – ґрунтується на принципі опосередкованого контролю (так званий принцип витяг-

нутої руки), коли міжкультурне співробітництво фінансується цілковито або частково урядом, як правило, через Форін офіс, тоді як адміністративна та координуюча функція делегована неурядовим інститутам (наприклад, Британській раді). Своєрідним проміжним варіантом між французькою та британською моделями є німецька децентралізована організаційна модель, що полягає, з одного боку, у певному контролі з боку держави та частковій централізації міжнародної культурної діяльності, а з другого – ґрунтується на принципі дистанційованого від влади («*Staatsferne*»), характерного для федеративного державного устрою Німеччини [6].

Французька модель. Французька Республіка в умовах глобальних зрушень прагне позиціонувати себе у світі як індустріально й технологічно розвинена держава з прогресивною внутрішньою та зовнішньою політикою, як мультикультурне суспільство, де забезпечуються культурна самобутність та різноманіття етнічних спільнот [4]. Реалізація «політики величі» та постійне намагання зберегти міжнародний статус політичного лідера не лише на національному, а й на світовому рівнях потребує від французького уряду мобілізації всіх ресурсів влади – політичних, військових, економічних і культурних. Активна зовнішня культурна політика є ефективним засобом консолідації французької нації, зміцнення міжнародних офіційних і неформальних зв'язків з іншими державами світу та засобом формування привабливого образу Франції на міжнародній арені. Культурна дипломатія як інструмент політики міжкультурного співробітництва є винаходом Франції, й спочатку передбачала здійснення урядом просвітницької політики з метою посилення присутності та політичного впливу національної культури й французької мови в країнах, які історично перебували під протекторатом Франції до розпаду колоніальної системи [5].

Французька модель політики міжкультурного співробітництва й культурної дипломатії передбачає пріоритетну роль держави в її реалізації на протигагу англосаксонській моделі, де значну частину функцій із зовнішньої культурної діяльності бере на себе приватний сектор.

Ольга ОШИТКО,
студентка 4-го курсу
Інституту міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Однак певні елементи англосаксонської моделі використані Францією в реалізації зовнішньої культурної політики, в першу чергу, доктрини спрямованої Франкофонії, складовими якої є наступальна політика захисту французької мови й культури, спеціальні просвітницькі та культурні програми, що мають відповідний ідеологічний контекст [1].

Утілення доктрини спрямованої Франкофонії та політики міжкультурного співробітництва належить до компетенції Міністерства закордонних справ, зокрема, Головного управління з питань міжнародного співробітництва й розвитку, трансформованого з Управління культурних відносин, яке опікувалося питаннями міжкультурного співробітництва з 1945 року.

Французька культурна дипломатія має на меті поширення французької мови й культури як засіб здійснення зовнішньої політики, спрямованої на зміцнення позицій Франції в інших країнах світу; як форма постійної присутності та домінування в політико-культурному середовищі франкофонних держав; як складова позиціонування Французької Республіки через програми освітніх обмінів та організацію спеціальних культурних подій. Зокрема, відділ у справах культурного співробітництва і Франкофонії Головного управління з питань міжнародного співробітництва та розвитку Міністерства закордонних справ Французької Республіки розробляє стратегії просування ідеології Франкофонії, яка полягає в підтримці багатомовності в Європі, сприянні культурному розвитку, поширенні культурних продуктів та послуг, у тому числі в аудіовізуальному просторі, модернізації культурних та освітніх закладів [3].

Політика відомчих урядових структур – Міністерства культури і комунікацій та Міністерства освіти – спрямована на просування доктрини Франкофонії в Європейському регіоні, зокрема, у країнах, де франкофонна спільнота визнана на державному рівні (Андорра, Бельгія, Ліхтенштейн, Люксембург, Монако, Нідерланди, Швейцарія) і політично підтримує зміцнення позицій Франції як лідера об'єднаної Європи. В результаті збільшення політичного, економічного, наукового, духовного й культурного впливу Франції через програми зовнішньополітичної діяльності формуються транснаціональний франкофонний культурний простір і нові напрями співробітництва.

Вертикаль міжкультурного співробітництва поєднує зовнішньополітичні відомства Франції з дипломатичними представництвами в країнах перебування (відділи культури і співробітництва) та інформаційно-культурними центрами, діяльність яких у компетенції радників із культурних питань. До їхніх функцій належить реалізація стратегій культурної дипломатії, проведення відповідних культурних акцій, розподіл коштів, забезпечення керівництва проектами у сфері науково-технічного співробітництва, а саме: підтримка ідеології правової держави й ринкової економіки; поширення обмінів між представниками інтелектуальних і мистецьких кіл Франції та країн перебування; підтримка перекладів французької літератури іноземними мовами; надання освітньо-консультативної підтримки викладанню французької мови; розвиток партнерських відносин між закладами вищої освіти; обмін науковцями, а також реалізація спільних науково-дослідних проектів; популяризація французької аудіо-, відео- та кінопродукції тощо [4].

Основним інструментом культурної дипломатії визначено французькі культурні центри. Загалом налічується 176 таких центрів у країнах перебування, в тому числі 4 створено в рамках окремих двосторонніх угод про співробітництво (Гвінея-Конакрі, Мозамбік, Намібія та Нігерія). Саме культурні центри, як структурний підрозділ зовнішньополітичних відомств, на практиці реалізують політику міжкультурного співробітництва, приділяючи особливу увагу поширенню франкофонності в іншомовному культурному середовищі [2].

Перші такі заклади було створено ще до Першої світової війни (Лондон, Мадрид, Флоренція та Санкт-Петербург). Вони спеціалізувалися на реалізації

програм освітніх обмінів. Друге покоління центрів з'явилося наприкінці Другої світової війни й було пов'язане з голлістською концепцією «м'якого домінування» Франції у світі: створення численних інститутів наприкінці 1943 року мало на меті поширення французької культури за кордоном [1]. Зауважмо, що діяльність таких інститутів у країнах, з якими Францію пов'язують старі колоніальні зв'язки, є значно ефективнішою порівняно з потужною конкуренцією Франкофонії в інших країнах із боку розвинених держав Заходу.

Політико-культурній присутності Франції та позиціонуванню її зовнішньополітичних інтересів сприяють численні приватні фонди, завданням яких є поширення французької мови та культури через «людей доброї волі будь-яких поглядів, політичних і релігійних течій». Так, недержавними структурами культурної дипломатії є *Alliance Française*, *l'Association française d'action artistique*, *La Maison des cultures du monde*, *l'Association pour la diffusion de la pensée française*, *Unifrance films pour le cinéma*, *Télévision France International (TVFI)*, *France Edition* та інші. Неприбуткова громадська організація Альянс франсез (*Alliance Française*), заснована 1883 року з ініціативи відомих діячів Ф. де Лессепа, Л. Пастера, Е. Ренана, Ж. Верна і П. Камбона, сьогодні має понад 1070 філій по всьому світу і фінансується за рахунок приватних коштів. Альянс офіційно визнаний Міністерством закордонних справ Франції як інструмент громадської дипломатії, що координує діяльність розгалуженої мережі фонду [3].

Британська модель. Для Великої Британії, на відміну від Франції, культурна дипломатія не відразу стала пріоритетним напрямом зовнішньополітичної діяльності. До 1940-х років культурному чинникові зовнішньої політики не приділялося достатньо уваги, позаяк статус «колоніальної імперії» визначав домінуючі позиції британської культури й англійської мови в країнах Азії та Африки. На формування принципів культурної дипломатії у Великій Британії, на відміну від Франції, також вплинули відсутність внутрішньої культурної консолідації у самій країні й прагнення Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії позиціонувати себе як окремі нації, нетотожні англійській. Британська культурна дипломатія перетворилася на складову зовнішньої політичної пропаганди, а зовнішня культурна політика обмежувалася діяльністю культурних інститутів, головною метою яких стало просування англійської мови за кордоном [4].

Початок «холодної війни» та втрата статусу «колоніальної імперії» призвели до нових геополітичних пошуків Великої Британії, що мали забезпечити державі позиції впливового глобального політичного лідера. В самій же країні вироблення й реалізація стратегії зовнішньої культурної політики сприяли консолідації нації, стали ефективним засобом зміцнення позицій держави на світовій арені, визначили нові пріоритети співробітництва з іншими країнами, зокрема, в Центральній та Східній Європі, Африці та Азії. З метою збереження своїх геополітичних позицій та забезпечення національних інтересів у протистоянні двох наддержав – США та СРСР – Велика Британія прагнула залишатися порівняно незалежною й використовувала для цього всі доступні методи, в тому числі технології культурної дипломатії, яка посіла важливе місце в зовнішній політиці держави. Зовнішньополітичні відомства та культурні інститути значно розширили сферу своєї традиційної діяльності – налагодили систему й мережі міжкультурних та освітніх обмінів, активізували видавництво та розповсюдження позиційних матеріалів, поширення британських культурних продуктів і послуг із метою формування позитивного сприйняття Великої Британії та заохочення країн до активного співробітництва з нею [6].

Сучасна британська модель політики міжкультурного співробітництва й культурної дипломатії ґрунтується на принципі «витягнутої руки». Міжнародне культурне співробітництво фінансується цілковито або частково урядом, зазвичай МЗС, тоді як адміністративна та коор-

динуюча відповідальність за його реалізацію делегована незалежним інститутам.

Реалізація зовнішньої культурної політики Великої Британії належить до компетенції Міністерства закордонних справ, яке розробляє та втілює принципи культурної дипломатії держави. Питання просування національних інтересів на регіональному і глобальному рівнях, політичної підтримки позицій Великої Британії належить також до компетенції інших урядових структур, зокрема: Ради мистецтв Великої Британії, Департаменту з питань освіти та науки, Комісії музеїв та мистецьких галерей, Ради мистецтв Шотландії та Уельсу, Департаменту з питань культури, медіа та спорту тощо.

Основним інструментом культурної дипломатії Великої Британії є Британська рада – приватний заклад, заснований 1936 року. Близько третини коштів для функціонування вона отримує від Міністерства закордонних справ, понад дві третини становлять прибутки від власної діяльності, зокрема викладання англійської мови. Нині у світі нараховується понад 250 Британських рад у 110 країнах світу. Британська рада має повноваження визначати керівні цілі своєї діяльності та призначати власних членів правління, за винятком двох, яких призначає Управління культурних відносин МЗС. Головні принципи зовнішньої культурної діяльності визначають «Стратегічні керівні принципи МЗС для Британської ради» («*FCO Strategic Guidelines for BC*»), які готують один раз на два роки. Головними завданнями Британської ради є: зміцнення позицій Великої Британії за кордоном; створення умов для позитивного сприйняття зарубіжними урядами, бізнесменами та інвесторами перспектив тісного співробітництва з британськими представниками уряду та бізнесу; встановлення різноманітних міжкультурних та освітніх контактів із громадянами інших країн [5].

Британська рада у своїй діяльності активно використовує новітні технології й пропонує широкий спектр інформаційних послуг для реалізації власних культурних та освітніх проектів у країнах перебування, зокрема, програми «*Knowledge and Learning Centers*», що є найефективнішим культурно-інформаційним проектом. Серед головних проектів, які реалізує уряд Великої Британії через Британську раду можна назвати програму «*Think UK*», завданням якої є формування позитивного іміджу Великої Британії за кордоном, покращення розуміння цілей і принципів політичної, економічної та культурної діяльності держави, інформування громадськості про головні здобутки Великої Британії у різних сферах діяльності, налагодження двостороннього інтелектуального та культурного співробітництва. Важливою є програма «*Open Minds*», започаткована як відповідь на події 11 вересня 2001 року й спрямована на визначення міжкультурних та міжрелігійних відмінностей між західними державами й країнами ісламського світу [4].

Німецька модель. Характерні риси сучасної німецької культурної дипломатії почали формуватися після Другої світової війни, коли перед урядами Західної й Східної Німеччини постало завдання позбутися негативних асоціацій та ототожнень усього німецького з фашизмом, голокостом, геноцидом, нетерпимістю до «інших» (наприклад, спроба пов'язати назву Аушвіц із життям і творчістю видатних німецьких авторів Гете та Шіллера) тощо. Саме тому, німецька культурна дипломатія була спрямована на формування образу «нормальності» («*normality*») країни. Розкол Німеччини в 1949 році призвів до протистояння та боротьби між обома державами за право на «правильне» представлення культурних надбань німецького народу, що тривало впродовж усього періоду «холодної війни». Німецька культурна дипломатія 1950-х років розглядалась обома державами як опосередкована підтримка німецького експорту («вивчаючи німецьку, купуючи німецьке»). Діяльність інститутів значною мірою зосереджувалася на презентації оновлених держав на міжнародній арені та мовних освітніх програмах.

Важливим етапом становлення німецької культурної дипломатії став прихід до влади канцлера В. Брандта,

уряд якого визначив нові пріоритети для культурної дипломатії, назвавши культуру «третім стовпом» зовнішньої політики. Зовнішня культурна діяльність відтоді розглядалась як складова німецької зовнішньої політики, а головними цілями німецької культурної дипломатії стали налагодження міжкультурного діалогу та співробітництва, активізація культурних та освітніх обмінів. Наприкінці 1970-х років німецький уряд проголосив культуру важливою складовою зовнішньополітичної стратегії держави, яка «має допомагати політичній інтеграції Європи в її культурному вимірі», а німецьку культурну дипломатію – складовою євроінтеграційної політики держави. Важливим напрямом діяльності стало розширення культурної присутності в країнах «третього світу» [3].

Після подій 11 вересня 2001 року німецький федеральний уряд ініціював нову програму у сфері зовнішньої культурної політики – «Європейсько-ісламський міжкультурний діалог», спрямовану на покращення розуміння ісламських культурних і релігійних традицій та цінностей у Європі, налагодження політичного діалогу між двома культурно-цивілізаційними об'єднаннями, формування позитивного образу європейської культури в ісламських країнах тощо [1].

Офіційні керівні принципи зовнішньої культурної діяльності формулює Міністерство закордонних справ ФРН (*Das Auswärtige Amt*), яке бере участь у переговорах, що стосуються двосторонніх культурних угод та міжнародного культурного співробітництва. В зовнішньополітичних місіях посаду культурного аташе зазвичай обіймає професійний дипломат. Водночас реалізація зовнішньої культурної політики здійснюється багатьма приватними установами та закладами в різних сферах міжкультурного співробітництва, діяльність яких фінансується державою. Наприклад, Інститут Гете, який має понад 135 відділень у 75 країнах світу та 18 відділень у самій Німеччині, є найвідомішим із таких «організацій-промоутерів». Головною метою діяльності цього Інституту є встановлення міжкультурного співробітництва з метою просування інтересів Німеччини за кордоном через програми культурного, мовного та освітнього характеру. Пріоритетним напрямом діяльності є формування багатокультурного та багатомовного європейського простору, особливо в контексті євроінтеграційних процесів. Важлива складова зовнішньої культурної політики, яку реалізує Інститут Гете, – встановлення політичних та економічних зв'язків із державами Азії та Африки через політику міжкультурного співробітництва з діаспорою в Німеччині й розширення зарубіжної культурної присутності в країнах, вихідці з яких становлять найбільший відсоток іммігрантів [5].

Серед інших важливих установ можна назвати *Deutsche Akademische Austauschdienst (DAAD)*, *Alexander von Humboldt-Stiftung (AvH)*, *Inter Nationes (IN)* та *Institut for Auslandsbeziehungen (IfA)*, що відповідають за міжнародні програми наукових досліджень, обмін студентами, міжкультурний діалог з іншими країнами, міжнародний культурний та інформаційний обмін, тобто за сфери, які відіграють важливу роль у зовнішній культурній діяльності Німеччини [4].

Отже, в умовах глобалізації політичної системи світу, концентрації власності та бізнесу, трансформації ключових позицій національних урядів у міжнародних відносинах особливого значення для Європи набуває політика міжкультурного співробітництва. Воно є одним із найбільших викликів для європейської інтеграції, яка потребує розробки основних принципів та узгодження на всіх рівнях культурної діяльності в регіоні. Стратегічна мета європейських міжнародних організацій – прискорений розвиток єдиного європейського суспільства за умови збереження багатокультурності й національної самобутності. Об'єднана Європа має стати ефективною структурою для забезпечення міжкультурного діалогу, розвитку політичної ідеології полікультурності як чинника зовнішньої та внутрішньої політики європейських країн, а культурна дипломатія

країн Європи – важливим інструментом політичного впливу на міжнародні відносини, зокрема в рамках європейської політики сусідства.

Використовуючи такий специфічний інструмент досягнення політичних цілей, як культурна дипломатія, держава може підвищити не лише ефективність зовнішньої політики, а й престиж власної країни, уряду, політики як у міжнародному політичному середовищі, так і серед світової громадськості; подолати упередженість щодо країни, зменшити вплив негативних тенденцій політико-ідеологічного походження, зміцнити міжнародний авторитет держави, продемонструвати відкритість суспільства та його демократичні цінності; вплинути на формування багатополюсної системи міжнародних відносин, яка відтворює культурно-політичне розмаїття та взаємозалежність сучасного світу; сформувати позитивний економічний клімат для іноземних інвестицій, сприяти розвитку туристичної індустрії; представити культуру як складову формування державного бренда; позиціонувати політику держави, що має великий науковий, інтелектуальний та культурний потенціал.

Джерела

1. *Боголюбова Н. М.* Культурный обмен в системе международных отношений: Учеб. пособ. – Изд-во СПбГУ, 2003. – 276 с.

2. *Карлова В.* Державна політика у сфері культури: проблеми та напрямки здійснення в сучасних умовах // 36. наук праць / Гол. ред. В. В. Лях. – Вип. 39. – К.: Український центр духовної культури, 2004. – 256 с.

3. Культурная политика в Европе: выбор стратегии и ориентиры: Сб. материалов / Сост. Е. И. Кузьмин, В. Р. Фирсов – М.: Либерия, 2002. – 237 с.

4. *Кучмій О. П.* Міжкультурне співробітництво як чинник зовнішньої та внутрішньої політики в умовах державотворчих зрушень: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 / Кучмій Олена Петрівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 20 с.

5. *Макаренко Є. А.* Європейські комунікації: Монографія. – К.: Центр вільної преси, 2006. – 536 с.

6. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. – К.: Знання України, 2004. – Т. 1. – 760 с.

20

Правові проблеми участі Президента України у законотворчому процесі

Ірина СЛОВСЬКА,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького навчального центру НУ «Одеська юридична академія»

Нині в Україні відбуваються складні трансформаційні процеси. На порядку денному – перегляд системи державної влади, юридичним каталізатором якого стало зніційоване парламентською більшістю скасування конституційної реформи 2004 року.

Об'єктивний аналіз взаємодії парламенту та глави держави, який досить активно здійснюють науковці (Н. Жук, А. Колодій, Л. Кривенко, В. Нагребельний, В. Погорілко, С. Серьогіна, Ю. Шемшученко, М. Цвік, О. Ющик та ін.), сприятиме виявленню проблем статусу двох класичних гілок влади, прогалин у правовій регламентації механізму їх функціонування. Серед важливих чинників ефективності реалізації чинного законодавства та запровадження оновленої системи державної влади – теоретичне забезпечення конституційної реформи.

Перелік повноважень парламенту і Президента України свідчить про багатогранність їхньої взаємодії. Для прикладу наведемо декілька форм співпраці: формуван-

ня органів державної влади [1, п.п. 12, 18, 24, 25 ч. 1 ст. 85], у тому числі на паритетних засадах [1, п.п. 19, 20, 26 ч. 1 ст. 85]; участь у законотворенні [1, ст. 93, ст. 94]; складання присяги новообраного глави держави народу України на урочистому засіданні парламенту [1, ч. 1 ст. 104]; призначення парламентом виборів Президента у строки, встановлені Конституцією України [1, п. 7 ч. 1 ст. 85], та призначення позачергових парламентських виборів главою держави [1, ч. 2 ст. 77]; право Президента скликати позачергові сесії парламенту [1, ч. 2 ст. 83]; реалізація взаємних контрольних повноважень [1, п.п. 8, 10, 34 ч. 1 ст. 85, ч. 2 ст. 90, ст. 111] тощо. Зазначені положення Основного Закону слугують дієвим засобом обме-